

נוביני קרקובסקיה **Nowiny Krakowskie**

ארגון יוצאי קרקוב בישראל
 Związek Krakowian w Izraelu
 Association of Cracowians in Israel

כתיבה, עריכה והבאה לדפוס : לילי הבר
 רח' הנוריות 31, הרצליה, 4672630
cracowassociation@gmail.com
 טלפון : 09-9579540, פקס : 054-4436366
www.cracow.org.il
www.facebook.com/groups/cracowassociation

גליון 132 פברואר 2018 שבט תשע"ח

בטאון ארגון יוצאי קרקוב בישראל

75 שנים לחיסול הגטו בקרקוב

ביום ראשון, כ"ד באדר תשע"ח, 11 במרס 2018
 יתקיים בקרקוב מצעד הזיכרון השנתי לציון חיסול הגטו
 בפודגוז'ה.

המשתתפים במצעד, תושבי קרקוב ואורחים מישראל
 ומהעולם, יתאספו בשעה 12:00 בכיכר גיבורי הגטו
 בפודגוז'ה, על יד בית המרקחת שהיה בבעלותו של חסיד
 אומות עולם תדאוש פאנקייביץ'. מכאן תצא שיירת
 המשתתפים, וביניהם נציגי העיריה והקהילה היהודית
 המקומית, למקום בו היה מחנה הריכוז הגרמני לשעבר
 בפלשוב.

בדרך נעבור ליד שרידי חומות הגטו שנותרו ברחוב
 לבובסקה, ולמרגלות השלט שנקבע במקום, לציון קיומו
 של הגטו היהודי. נחלוף על יד ה"בית האפור" ששימש, עד
 1939, את עובדי "חברא קדישא".

ליד המצבה שהוקמה בפלשוב, על שרידי שני בתי
 קברות יהודיים, יתקיים טקס זיכרון כולל תפילת קדיש
 ואל מלא רחמים.

קריאה ב"מגילת אסתר" ביד ושם

ביום חמישי י"ד באדר תשע"ח, 1 במרס 2018, בשעה
 17:30 נתאסף כולנו בבית הכנסת ב"יד ושם" לקריאת
 מגילת אסתר.

באירוע תוצג מגילה בת 450 מקרוב, שנמצאה
 בערימת פסולת לאחר חיסול הגטו ב-13 במרס 1943.

וזה סיפור המגילה : לאחר חיסול הגטו בקרקוב וגירוש
 היהודים לפלשוב ולהשמדה, קזיימיז' קובלסקי מצא
 בערימת הגרוטאות בפודגוז'ה הריקה מיהודים, מגילת
 קלף בגובה 39 ס"מ ואורך 161 ס"מ כתובה בעברית.

קזיימיז' לקח את הקלף לביתו, למרות שלא ידע מה
 פשר המסמך שמצא, ושמר עליו בספריית ביתו במשך
 שנים. בפגישה עם מר ברל שור, ניצול שואה מקרקוב,
 התברר לקובלסקי כי מגילת הקלף הינה מגילת אסתר,
 והוא תרם אותה ל"יד ושם".

להסעה מתחנת רכבת מרכז בתל-אביב נא לפנות
 למערכת.

סרט על יוליוס מדריטש מווינה, חסיד אומות העולם

"Julius Madritsch - Krakauer Konfektion"

בשנים 1941-1944 ניהל יוליוס מדריטש (Julius Madritsch), יליד וינה, עסקי טקסטיל בפולין
 הכבושה, ובמתפרות שלו עבדו אלפי יהודים
 בגטאות ובמחנות, ביניהם בגטו קרקוב ובמחנה
 הריכוז פלשוב. מאות יהודים נצלו בזכות עבודתם
 במפעליו.

יוליוס מדריטש ועמיתיו האוסטרים, ריימונד
 טיש (Raimund Titsch) ואוסוולד בוסקה (Oswald Bouska)
 זכו לכבוד ולהוקרה על פעולות
 ההצלה שביצעו, ובשנת 1964 הוכרו על ידי יד ושם
 כ"חסידים אומות העולם".

סרט על פעולותיו של יוליוס מדריטש, כולל
 עדויות של ניצולים שעבדו במפעליו, מופק בימים
 אלה על ידי וינר-קרקאואר קולטור-גזלשפט.
 הבמאי הוא פיוטר שלשה, הצלם – מיצ'סלב
 חודז'יק והמפיקה היא זופיה בקלן.

דמי חבר לשנת 2018

**שנה חדשה החלה, ואנחנו מזכירים להקדים ולשלם את דמי החבר השנתיים, בסך 150 ש"ח, על
 מנת לאפשר לארגון להמשיך ולפעול.**

המחאה על סך 150 ש"ח לפקודת ארגון יוצאי קרקוב לרחוב הנוריות 31 הרצליה 4672630

או להעביר לחשבון הארגון בבנק איגוד (13) סניף הסדנאות (079) חשבון מספר 216789

מרדכי גבירטיג ויצירתו

ב"ספר קרקא" כותב ב. ויינרב על מרדכי גבירטיג: "לא סופר ולא מבקר ספרותי אנוכי, כי אם רק אחד מאלה שאהבו את שירתו של גבירטיג, אחד מהרבים רבים, וגם זאת שידיד היה לי וידועים לי דברים מחייו ואותם אנסה להעלות בזאת, לזכרו.

ותחילה דברים אחדים להכרת הרקע התרבותי להופעתו. שונה הייתה גליציה המערבית, ובירתה קראקא, מגליציה המזרחית. זו האחרונה הייתה מרכז ליצירה יהודית ועברית עניפה. גליציה המערבית כמעט שלא הוציאה מתוכה יוצרים בעברית או ביידיש.

סיבת הדבר ודאי נעוצה בכך שרובם של יהודי קראקא חיו בשני עולמות נפרדים: האחד עולם החרדים השמרנים, והשני עולם המתבוללים, שהוציא מתוכו סופרים ואנשי מדע, לא רק בלשון הפולנית כי אם גם בתוכן פולני, ומכל מקום רחוק מיהדות. שכבת הביניים של משכילים יוצרים בעברית או של מפלגות פועלים יוצרים ביידיש, לא נתפתחו אלא במאוחר. ילדי העשירים קיבלו רובם חינוך פולני, ונטמעו. ילדי העניים היו מסיימים את ארבעת הכיתות של בית ספר עממי, שהיה חובה לפי חוקי אוסטריה (המדובר בתקופה שלפני קום פולין העצמאית), ועיקר חינוכם ב"חדר". כאות לכך ראוי לציין שכתב היד הראשון שהביא גבירטיג לעורך העיתון "יידישער ארבייטער" היה בלשון יידיש, אך באותיות לטיניות, שכן בתלמוד תורה לא למד לכתוב באותיות יידיש.

נסיונות של יצירה ביידיש בקראקא מעטים היו. [...] רק גבירטיג זכה להבקיע חומה זו ולהיעשות למשורר העם בקראקא, ומשם בכל אתר ואתר בו דיברו יידיש.

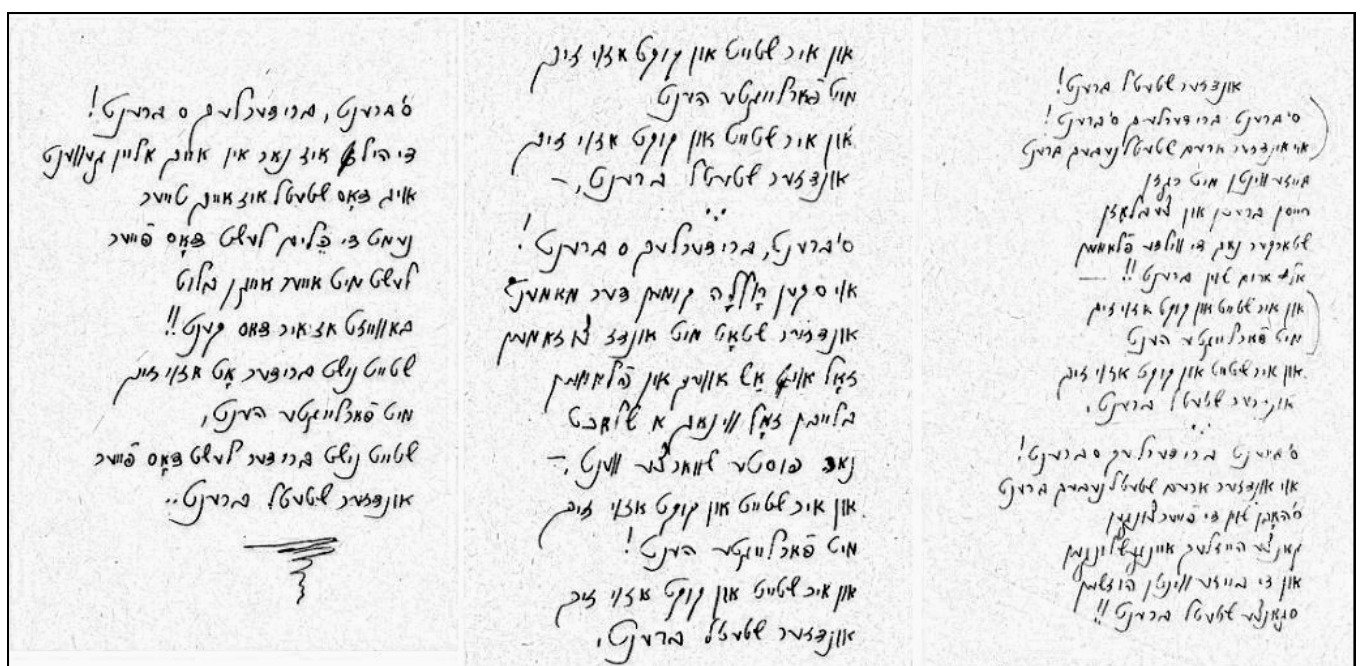
שמו המקורי היה בערטיג. הוא עבד בחנות הרהיטים של אחיו (מכאן בטעות ייחסו לו מקצוע נגרות). מבחינה רעיונית גדל בתנועות הפועלים. תחילה בזו המסונפת ל-פ.פ.ס. מפלגת הפועלים הפולנית, ואחר כך ב-ז.פ.ס. –

המפלגה היהודית הסוציאליסטית, שאחרי מלחמת העולם הראשונה התאחדה עם ה"בונד". כאן היה בא במגע עם ספרות יידיש. תחילה ניסה את כוחותיו על הבמה, והופיע בהצגות אחדות. על הבמה הכיר את היצירה הפיוטית ביידיש, והחל עצמו לכתוב. [...]

במלחמת העולם הראשונה גויס גבירטיג כסניטר בבית חולים צבאי בעיר. כאן בא במגע עם חיילים מכל העמים שהיו בחילות אוסטריה ההאבסבורגית, צ'כים, הונגרים, רומנים, רוטינים, סרבים, קרואטים, מהם קלט שירי-עם נלבבים. והרי חיילים היו אלה, רובם פשוטי עם, כולם כסופי בית רחוק, ושופכים היו ליבותיהם על ערש חוליים ופצעם. נתרשם גבירטיג עמוקות משיריהם וממנגינותיהם, והחל כותב שירים לפי מנגינות אלו.

בחג הפסח 1919 התקיימה בביתו של מ. ערליך, כתב ה"פארווערטס" הניו יורקי בקראקא ועורך השבועון של ד"ר גראס ביידיש, מסיבה של סופרים ועיתונאים. השתתפו, בין היתר, הסופר העברי-יידישאי נ. מיפלג, הבמאי והמבקר נ. וויניג, מ. צוקר, העסקן התרבותי ש. מונדרר, קורצוויל ועוד. גם גבירטיג היה נוכח. האווירה הייתה טובה, פתאום הפתיע גבירטיג את המסובים, הוציא חליל מסוג החלילים של רועים הרריים, והחל מחלל מנגינות לשיריו שהחלו אז להתפרסם ברבים.

מונדרר, שהיה בעל תרבות רחבה וחסיד נלהב של יצירה עממית, העלה, בהשפעת האווירה שנוצרה, רעיון לייסד הוצאת ספרים עממית, שתפתח בהוצאת שירי גבירטיג. אומר ועושה. הוצאת הספרים נתארגנה על יסודות קואופרטיביים וכונתה בשם "דאס ביכעלס". מונדרר נבחר כמנהל. כתבי יד הוגשו לו, כסף לא – כמובן. הוא השקיע את כספו להוצאות הראשונות. הספר הראשון היה כמובן שיריו של גבירטיג, כמובטח. אך כך הופיעו סיפוריו של מיפלג "דער ייחוס", מחזהו של צוקר "החלוצה", מערכון של ערליך ועוד.

כתב היד של השיר "ס'ברענט" (העיירה בוערת) שנכתב על ידי גבירטיג אחרי פוגרום פשיטיק ב-1936

מרדכי גבירטיג ויצירתו

העתונות בידיש לא הגיבה על הספרים האלה. הם הוזכרו רק על ידי שני העיתונים היהודים בלשון הפולנית "נובי דזינניק" בקראקא ו"כווילה" בלבוב. המבקר מקס בינשטוק פרסם ב"כווילה" דברי התלהבות לגבירטיג.

אך פרסומו הגדול של משורר עממי זה התחיל רק בשנת 1923, כשנערך נשף ספרותי מוקדש ליצירתו. אמנים הקריאו ושרו שירים שלו ואף הוא עצמו שר אותם. אז עשו להם כנפיים שני השירים "משה'לה" ו-"קינדער יאהרן". מרחובות קראקא עברו שירים אלה לכל תפוצות היהודים.

שירי גבירטיג נתחבבו על זמרי הרחוב, מכיוון שידעו שהם מצודדים לבבות. פעם אף השמיע אחד מהם את אחד השירים בחצר הבית בו גר גבירטיג. המשורר ירד אליו, וניסה לתקן לו אי-אלה זיופים. אך הלה התרתח: "ראו נא, ראו, עם-הארץ שכזה, יבוא ללמד אותי לשיר".

השירים נקלטו בבמות הזעירות בפולין, אף כי לא תמיד זכרו להזכיר גם את שם המחבר, ואירע גם שזמרת יהודיה אחת מאמריקה ייחסה לעצמה את השירים שהשמיעה.

כעבור זמן עיבדו שני המוסיקאים המלחינים היהודים, שפרבר והופמן, את מנגינות שיריו. סמוך למלחמת העולם השנייה הופיע קובץ שיריו

העממיים של גבירטיג בהוצאה מהודרת, בליווי תווים.

לאחר הפרעות בפשיטיק בשנת 1938 חיבר גבירטיג את השיר הנודע "סי'ברענט" ("העיררה בוערת"), שבימי שלטון היטלר הושר בגטאות וביערות, מכיוון שהיה בו מיסוד הנבואה האיומה שהינה נתגשמה לזוועות.

לאחר המלחמה תרגם אותה המשורר נתן גרוס לפולנית. גם שיר אחר של גבירטיג "סיטוט וויי" תורגם לפולנית על ידי הסופרת הפולנית, יהודית מאריאנסקה. בשעת הסרת הלוט מהאנדרטה לזכרם של לוחמי הגטו בקראקא בכיכר זגודה שרו את השיר חניכי בית הילדים של ניצולי השואה בפולין.¹

בפעם האחרונה ראיתי את גבירטיג באוקטובר 1939 בקראקא. ביקרתי אצלו בשליחותו של מונדרר, מעריצו הגדול. הבאתי לו קצת מצרכי מזון. בלכתי ממנו גיליתי לו שאני עוזב את העיר ועובר ללבוב [...]. בלבוב עוד שמעתי ברדיו את שירת שיריו של גבירטיג, במסגרת השידורים בידיש שנערכו על ידי הסופר היהודי אלתר קאציזנה.

גם בימי החורבן, ממש עד נשימתו האחרונה, לא פסק גבירטיג מן היצירה. הוא הוצא להורג בימי ה"אקציה של הגירוש מלאבובואניק" (1942)². את שיריו האחרונים הצילה, תוך חירוף נפש, יוליה הופמן, בתו של המלחין הופמן. לאחר המלחמה היא מסרה את העזבון הזה למועצה היהודית המדעים בוורשא.³

מספריו של גבירטיג:

פאלקסטימליך: לידער, קרקוב: דאס ביכעל, תר"פ-1920.

מיינע לידער, קרקוב: געבירטיג-קאמיטעט אין קראקע, 1936. (מהדורות נוספות: עם תווים, ניו יורק: ארבעטער-רינג, 1942); דריטע שטארק פארגעסערטע אויפלאגע), שם, 1948; פריז: פארלאג דווקא ביים פארבאנד פון פוילישע יידן אין פראנקרייך, 1949; תל אביב: פארלאג י.ל. פרץ, 1986).

סי'ברענט: (1939-1942) (מבוא: יוסף וולף), קרקוב: צענטראלע יידישע היסטארישע קאמיסיע ביים צ.ק. פון פוילישע יידן אפט, 1946 –

שלט לזכרו של גבירטיג על קיר הבית ברחוב יוסלביץ 5 בקז'ימייז'

מרבית שיריו מתקופת השואה.

געקליבענע לידער (מיט נאָטן), בואנוס איירס: א' שפריצער, 1954.

העירה בוערת: שירים (עברית: מרדכי אמיתי; עיטור ועריכה: גרפית: שרגא ווייל), תל אביב: מורשת וספרית פועלים, תשכ"ז-1967 – מהדורה דו-לשונית, הכוללת גם מבוחר של צילומי כתבי-יד מקוריים משיריו בשואה וכן מבואות והסברים על גורל כתבי-היד ודרך הצלתם.

מ'ין פֿיפֿעלע: אומבאקאנטע לידער (צייכענונגען: אלכסנדר באגען; רעדאקציע, הקדמה און קאלענדאריום: נתן גראָס, תל אביב: פארלאג ישראל בוך, תשנ"ז-1997 – אוסף שירים בלתי מוכרים של גבירטיג.

סיני לייכטער, עורך, **אנתולוגיה לשירי עם בידיש**, כרך ה': מרדכי גבירטיג, ירושלים, מאגנס, 2000.

1. בכיכר זגודה, ששמה הוסב ל"כיכר גיבורי הגטו", אין אנדרטה לזכרם של לוחמי הגטו. האם הייתה אי פעם?

2. מרדכי גבירטיג נרצח על ידי גרמני במהלך האקציה של יוני 1942, שבה נשלחו כ-6,000 מיהודי הגטו בקרקוב למחנה ההשמדה בלז'ץ.

3. העזבון של מרדכי גבירטיג נמצא ב"מורשת, בית עדות ע"ש מרדכי אנילביץ".

ביום השנה ליסוד הארגון החלוץ הלוחם, אוגוסט 1943

ואימה ירדה על הצורר שלא ידע מורא. תנועה המעזה לפעול לעיני השלטון מילאה את לב האויב חרדה, שכן בוודאי היא כוח שיש להתחשב בו. האויב פתח בחיפוש קדחתני, ובעזרת רשת בוגדים יהודים מכורים, עלה על עקבותינו.

הגיע הרגע להודיע בפומבי כי העם היהודי אחז בנשק, ושפעולות הקרב שבוצעו בזמן האחרון – מעשי ידינו הן. לראשונה הופענו בגלוי כנוער יהודי לוחם. לראשונה התייצב בפני האויב יהודי כיריב חמוש. לראשונה נהפכו המצודים למטר יריות דמים, כשז'נדרמים נופלים ונאלצים לפרוץ תחת אש לעמדת פרטיזנים מוסווים. לראשונה נתמלאו בתי הסוהר בני נוער יהודים מורדים, ואוזני שוטרי החרש שמעו דברים על מאבק, שלא נפסיק אותו עד טיפת דמנו האחרונה. דף אחד בתולדות התנועה נרשם בין חומות בית הסוהר, ובעיקר בכלא האימנטי מונטלופיץ. כאן, על סף החידלון, נערך קרב על נפש היהודי, על עמידה איתנה מול המוות, על חישול הרוח הנקנה בסכנה המתמדת. אבדו לנו אז מספר חברים רבי-ערך; אבל כולם נפלו בהרגשת סיפוק על משימה שבוצעה. הם ידעו כי הזרע שזרעו נובט, אף על פי ששילמו תמורתו בחייהם. לפני מותם עוד הגיעה לאוזניהם הידיעה על הגנת הגבורה של גטו ורשה, שבו זכה הארגון להפוגה, בתקופת המאבקים בקרקוב, הפוגה שנוצלה לפיתוח ולהתפרסות לקראת הפעולה המכרעת. הם הרגישו, איפוא, כי שימשו חוליה חיונית בשרשרת המאבקים על החירות, אשר בוודאי תאיר באחד הימים לאנושות הנדכאה, ולמען חירות זו כדאי היה ליפול.

היום, אף שדרכנו זרועה קרבנות שאין ערוך להם, אנו מוסיפים ללכת בה, איתנים באמונתנו בצדקתה. האויב אורב לנו, המכורים לאויב מאיימים בבגידה, בכל קרן רחוב אורב לנו המוות. אבל אנו נחושים בהחלטתנו שלא לוותר, צועדים קדימה בלי שים לב לסכנה שכבר הספקנו להסתגל אליה. חייבים אנו לעמוד על משמרתנו עד הרגע האחרון. כל עוד קיימים ישובי יהודים על האדמה הזאת, עלינו לעמוד על המשמר ולעורר לפעולה. מטעמים המובנים יפה אין אנו כותבים על המשימות שבוצעו, שכן אסור להקל על מלאכתו הבוגדנית של מודיעין האויב. אך אף על פי שעלינו להוסיף ולעשות הכל במחתרת, מגיעים הדי פעילותנו אל כל גטו, אל כל מחנה עבודה ואל מגורי הסתר של היהודים המוסווים.

לאמיתו של דבר הושלם תפקידנו. כחיל חלוץ פיצחנו את קליפת רפיון הידיים שצמחה על דור הגטו. הראינו לעולם שהעם היהודי יודע לעמוד על נפשו וליפול בשם הצדק. התייצבנו לקרב מול האויב, ואחת ולתמיד נטלנו ממנו את האשליה שיש בידו לרצוח ללא עונש את המוני היהודים. פרצנו את המסורת המחפירה של הטיית הצוואר למאכלת ללא התנגדות. לימדנו את האנשים לסכל את כוונות האויב. הזכרנו לבוגדים שאף על פי שמכרו נפשם לאויב, לא יבלו את המלחמה, כי תנועתנו אורבת להם. מחינו את החרפה מההיסטוריה שלנו, ורשאים אנו לומר בבטחה כי השגנו מה שביקשנו. אבל עד שלא יצאו בעקבותינו כל היהודים לא נדע מנוחה. רוצים אנו במעשים כדי שלא יאבד חינוך מיטב הנוער היהודי. אנו עושים את חובתנו במלואה, עתה תורם של שאר בני העם היהודי.

החלוץ הלוחם מס' 30, 20 באוגוסט 1943
מתוך הספר "החלוץ הלוחם – בטאון הנוער היהודי החלוצי במחתרת קרקוב, אוגוסט-אוקטובר 1943,
הוצאת בית לוחמי הגטאות והקיבוץ המאוחד, 1984

עתון המחתרת "החלוץ הלוחם" ראה אור באזור קרקוב בסתיו 1943. העתון נכתב בפולנית, הודפס במכונת כתיבה ועותקיו שוכפלו במכונת שכפול על ידי שמשון דרנר ורעייתו גוסטה דוידזון.

"באמצע אוגוסט מלאה שנה להתאגדותנו כארגון מחתרת לוחם, שחבריו היו משורות הנוער החלוצי הקיימות עד עתה. היה זה מפנה חד בחיים הרעיוניים שלנו, כשנדרשנו להינתק מסדנאות העבודה השקטות, היוצרות, ולזנק למאבק דמים, לנטוש את תקוות חיי העמל בארץ-ישראל הנבנית, לאחוז בנשק ולשפוך את דמנו על אדמת ניכר. מושג הלחימה בנשק היה זר לנו תמיד, שפיכת דם עוררה בנו סלידה, קרוב היה לנו רק הבנין תוך הרמוניה חברתית ושלוש. אפילו בימי המלחמה הלכנו בדרך הסלולה, הקימונו נקודות "הכשרה" וחיפשנו דרכים לא חוקיות לעלייה, כדי שלא יטבלו ידי חלוצים במים העכורים של "אמיתות" חדשות, ציניות. אולם באה השעה שלא ניתן עוד להסס, כשההכרח ההיסטורי הורה לנו את הדרך החדשה, ואכן עלינו עליה ללא פקפוק.

כבר איחרנו את השעה לבלימת הטרור ולהצלת היהודים מהשמדה. נחשול ההשמדה כבר הציף את הארץ בכוח איתנים מטורף, והבינונו כי הכל אבוד. אילו לובתה אש המרד ברגע הראשון, באביב 1942, ואילו קמו כל המוני היהודים להגנה, היינו מהווים כוח שהאויב היה נאלץ להתחשב בו. אבל בנו עוד היתה אמונה כי יהודי פולין ברובם יבלו את המלחמה, ואילו האחיה בנשק רק תגביר את הטרור ותפיל קרבנות רבים בעם.

בשם האחריות לגורל העם דחקנו, איפוא, את רעיון המרד המתפרץ מנפשנו ובלמנו את התגובה הבריאה של אנשים ישרים, שזה כבר ציוותה לנו להתקומם. וגם כשנפלה ההחלטה הסופית החלטנו שלא להטיל את האחריות על מעשינו על שארית הפליטה, אלא להעלים את יהדותנו, לצאת אל מחוץ לגטו ולפעול מהמארב. היה זה לנו מבחן חמור. העלמת יהדותנו, שלמענה היינו מוכנים להקריב הכל, היתה לנו חוויה קשה. הלא ביקשנו להציל את הפעולה כך שלא תשמש רק נקם על העוול שנעשה לנו, אלא גם שלא תחלוף ללא הד מתאים. ככל שפיתחנו את פעולתנו, הרגשנו זרם סמוי, תת-קרקעי, החולף בגטו, מעורר את מחשבת החירות, מוציא את מיטב הבחורים ממעגל העבדות של הדשים בגורלם ומביאם אל שורותינו. ראינו סביבנו את ההוקרה הגוברת ליהודים הלוחמים, ונוכחנו בהשתתקותו של הקול המשפיל, המגנה את היהודים באשר הם מרשים להוליכם כצאן לטבח. בגטו עצמו קמה לאיטה לתחייה המחשבה על עמידה גאה של היהודים.

היה זה בתקופת משבר לתנועת הפרטיזנים בכל הארץ. בגלל הטרור, שקטה לפי שעה הפעולה ביערות. בני הנוער היהודים בוורשה עדיין לא היו חמושים, אך האויב כבר עלה על עקבותיהם והתחיל זורע בהם הרס. הכל העיד כי תנועת המרד תישבר נוכח עוצמת הרדיפות וחולשת כוחות המחתרת. או אז נשא הארגון שלנו את קולו שלחנו פלוגות לוחמים ראשונות ליער, ופתחנו בפעולה בקרקוב. בו בזמן פעלנו גם במקומות אחרים בארץ, וריכזנו את עיקר הכוח בבירה. קשרנו מגע עם מפלגה שהיתה מוכנה כמונו לצאת לפעולה מיד. על אף ההבדלים האידאולוגיים, שלא נעלמו כלל, פעלנו יד אחת בתחום הקרבי. אויב משותף היה לנו, וכל המוכן להילחם בפועל היה קרוב לנו.

בעיר הבירה, בלב הארץ, הופענו לעיני האויב לאור היום ברחובות מרכזיים בעיר. מאז הלמנו מפעם לפעם,

גולה מירה "לידקה" (ז'שוב, 1911 - קרקוב, 1943)

היו עמוסים גרמנים. כל הלוחמים משתי הקבוצות יצאו מחוץ לגטו. תכנון הפעולה היה מדוקדק ביותר וכלל השלכת רימוני יד לבתי קפה ששימשו מקום מפגש לקצינים גרמניים, שריפת מוסכי מכוניות, חבלה בסירות פטרול גרמניות, תליית דגלי פולין וכרזות אנטי-נאציות והתנקשות בחיילים. שמה של הפעולה ניתן לה על שם אחד מבתי הקפה "ציגנריה" בו נרשמה ההצלחה הגדולה ביותר.

ככל הנראה בשל בגידה נתפסו חברי "עקיבא" וקבוצת "החלוץ הלוחם" בפשיטה שערכו אנשי גסטפו על המפקדה של המחתרת, בצריף שבסקבינסקה 8. חברי "איסקרא" מצאו מחבוא לזמן מה בצד הפולני, אך גם הם נתפסו.

גולה מירה נתפסה בסוף מרס 1943, בעת עבודתה

בבית הדפוס, ונשלחה לכלא מונטלופיץ. היא נחקרה ועונתה אך לא גילתה דבר. לאחר 14 יום בצינוק הובאה לכלא הנשים בהלצלב, שם, בתא 15 פגשה את גוסטה דוידזון וחברותיה למחתרת.

פשקה וורשבסקה, שהיתה אף היא אסירה בכלא הנשים ההלצלב, כתבה כי: "כשהגיעה גולה לתא הפכה לנשמתו. תוך זמן קצר התיידדה עם כל הבנות, אשר ראו בה את נציגתו של הכח המנצח במזרח. סיפוריה [...] נסכו אמונה בלב שומעיה, בעוד היא קוראת לפני הבנות את שיריה בפולנית אירופה בדם, במקום פתיחה, ובידיש ביים וויג אויף מיין קינד (על יד ערש ילדי), שירים שחיברה אותם בשבתה נחבאת מאחורי ערימת מזרנים.

ב-29 באפריל 1943 הוצאו הבנות

מתאן על מנת להרצח במחנה פלשוב. מכיוון שכך, יזמו גולה מירה ומירה דוידזון בריחה מאורגת - בעת הליכתן, מלוות בשומרים גרמנים, החלו כל האסירות, כשלושים, לברוח לכיוונים שונים. גולה מירה נורתה ונהרגה ברחוב.

לאחר סיום המלחמה, העניקה הממשלה הפולנית לגולה מירה את אות הגבורה הגבוה ביותר - צלב גרונבלד. את האות קיבלו גם דולק ליבסקינד והשיק באומינגר.

בתקופת המלחמה כתבה גולה שירים רבים, אחדים נמצאו ותורגמו. אחד מהם:

אדע, ממלים לזהטות חזקים יותר הרובים,
מטורי שירים נוקבים עדיפים טורי הגדודים.
אדע, כי קצב הזעם פחות בסבל אומר
מצלילי תופי מלחמה, מפקודה, חזקה יותר.
והדגל האדום שבקרב - כסופה מעל מתנופף
יקר הוא, אהוב הוא יותר מזה שמושר בלב.
אך מה לעשות במלים, שכמו לקרב נדחקות,
מוטב שתפרוצנה בשיר - אם הן את ליבי מסעירות.
כמו זרועות החובקות רובה - שיהיו לי כל שירי,
שיפרצו בסבלי קדימה - לקרב, לקרב אחרי!!

גולה, בת נפתלי וגיזלה קרולינה, נולדה למשפחה חסידית, ומגיל צעיר בלטה באינטליגנציה שלה וביכולת ההבעה. כנערה צעירה הצטרפה, יחד עם אחיה, לתנועת ה"שומר הצעיר" ובגיל 17 כבר הייתה חברת ההנהגה הראשית של "השומר הצעיר" בגליציה. בשנת 1932 עברה ללבוב, שם הכירה את מי שהיה בן זוגה ובעלה, אולק האוזמן, ושניהם פרשו מ"השומר הצעיר" למפלגה הקומוניסטית הפולנית - פ.פ.ר.

במסגרת פעילותה במפלגה לקחה גולה מירה חלק בתאים מחתרתיים וניסיונות לארגון שביתות במפעלים שונים, וב-1936 הואשמה בקומוניזם ונשפטת ל-12 שנות מאסר. בשל נסיונותיה לארגון את האסירות בכלא לקבלת זכויותיהן היא הועברה לכלא טרנוב ומשם לכלא פורדון, סמוך לגבול הגרמני. עם פלישת הגרמנים לפולין ברחו הסוהרות בכלא פורדון, ואחריהן נמלטו האסירות, וגם גולה.

עם פלישת הגרמנים לברית המועצות, ב-22 ביוני 1941, הצטרף אולק האוזמן לצבא האדום, ועקבותיו נעלמו. גולה שהייתה בהריון מתקדם ילדה את בנה, יורק, ונמלטה עמו מלבוב לקרקוב, שם מצאה מקלט בדירת הדודים שלה יחד עם רבקה (בת דודתה) ודולק ליבסקינד, לימים חבריה למחתרת, ושם גם נפטר בנה הפעוט.

באותם ימים פעלו בקרקוב שתי קבוצות לוחמות, "החלוץ הלוחם" שרוב חבריה היו חברי תנועת "עקיבא", והשנייה "איסקרא" שרוב חבריה היו חברי "השומר הצעיר". לאחר חזרתו של השיק באומינגר לקרקוב, הלכה וגדלה מעורבותה של גולה בקבוצת "איסקרא", בין היתר

בשל הכרותם הקודמת עוד בלבוב. גולה מירה הייתה בעלת ניסיון וידע רב בפעילות מחתרתית ולחימה בשל חברותה בפ.פ.ר. בזכות קשריה עם הצד ה"ארי" של פולין ועם המפלגה, הצליחה לספק לתנועת המחתרת בגטו כלי נשק ומידע רב ונחוץ, ואף התאפשרה תנועה חופשית אל מחוץ לגטו לבתיים של חברי הפ.פ.ר.

בקיץ 1942 החלו מגעים מחודשים לאיחוד פעילותן של שתי הקבוצות בגטו לטובת התקפה מאורגנת גדולת ממדים. במקום מטה "השומר הצעיר" הוקמה מפקדה חדשה שכללה 4 חברים: השיק באומינגר, ראש המטה ואחראי על אימון החברים; בנק היילבריד, ממונה על הדרכה ומבצעים; שלמה שייך, ממונה על אפסנאות וכספים; וגולה מירה, ממונה על קשרי חוץ עם פ.פ.ר.

הקשריות צסיה פרימר ופולה ואשבסקה העידו כי: "גולה מירה והרש (השיק) באומינגר הם שהנהיגו אותנו... כמו גיבורים אמיתיים ויתרו על כל הקשרים האישיים... והחלו לארגן את הנוער היהודי... גולה הקסימה את כולנו... הרגשנו כי עם אנשים כאלה כדאי להלחם ולמות."

ב-22 בדצמבר 1942 יצאה הקבוצה המאוחדת למתקפה הגדולה, היה זה ערב חג המולד ורחובות קרקוב

המציל הבלתי נשכח של 1,200 יהודים נרדפים

למפעל שהקים בברלין שבסודטים.

עבור הצלת 1,200 יהודים זכה שינדלר בנטיעת עץ בשדרת חסידי אומות העולם ב"יד ושם", ובשנת 1993, לאחר מותו, הוכר כ"חסידי אומות העולם".

לא לי, וגם אין ביכולתי, לשפוט או לשקול את כל אחד מהפנים של אוסקר שינדלר, ועל כן אתלה באילן גבוה, שהיה אחד מניצולי שינדלר, והוא שופט בית המשפט העליון לשעבר, השופט משה בייסקי ז"ל. בשנת 1962, בעת ביקורו של שינדלר בארץ, בהזמנת ניצוליו, אמר השופט בייסקי: "חטאנו כלנו יחד שעד כה לא ניתן עדיין ההד המתאים לפעולותיו, שסבורני כי אין להם דומה בתולדות השואה, שאיש אחד ישקיע את עצמו לשאת בעול כביר של הצלת יהודים, בתקופה שדרושות היו תחבולות וסיכון על-אנושי כדי להציל נפש אחת בלבד. והנה, האדם שלא רק הצליח להציל 1,200 נפשות, אלא שבמשך שנים ידע להקשיב ולפתור אלפי בעיות יומיומיות שבהן היה תלוי גורלנו. שואל אני את עצמי מדוע היה דרוש לו כל זה, הוא כגרמני הרי היה יוצא חובתו האנושית אף אילו היה עושה רק זעיר מזעיר משעשה. יכול אני לזקוף כל זה לאישיותו של שינדלר, מבלי לחפש תשובה".

ואולי ההכרה בשינדלר כ"חסידי אומות העולם" והספר של תומס קינלי "רשמית שינדלר, שעל פיו הפיק סטיבן שפילברג את הסרט באותו שם, בשנת 1993, תיקנו, ולו במעט, את התמונה.

אסיים בדבריו של יצחק שטרן, ניצול אחר על ידי שינדלר, שאמר בעת ביקורו של שינדלר בארץ: "אחי, בשפה העברית קיימים שלושה ביטויים. שלוש דרגות. אדם – איש – אנוש. דומני שדרושה עוד דרגה – שינדלר. יהי זכרו ברוך."

ב-25 בינואר התקיים טקס הסרת הלוח מעל שלט לזכרו של אוסקר שינדלר, חסיד אומות העולם, ב"מרתף השואה" שבהר ציון בירושלים. השלט נקבע ביוזמת ועדת התביעות, לימוד FSU ומצעד החיים, ובכוונת ראשי "מרתף השואה" להנציח במקום את כל חסידי אומות העולם.

לפני הטקס עלו המשתתפים לקברו של אוסקר שינדלר, בבית הקברות הקתולי שבהר ציון, והרב גולדשטיין נשא את תפילת "אל מלא רחמים". על קברו של אוסקר שינדלר, שמת ב-1974, ובקש להקבר בירושלים, נכתב בגרמנית: "המציל הבלתי נשכח של 1,200 יהודים נרדפים".

שלמה גור, סגן נשיא ועידת התביעות בישראל, אמר בטקס את הדברים הבאים:

"110 שנים חלפו מאז הולדתו של צ'כי, קתולי, מהמר, הולל, איש עסקים כושל למדי. איש שהצטרף למפלגה הפרו-נאצית ב-1935, עבד עבור המודיעין הנאצי ועל כך זכה ב"עיטור הדם", מהגבוהים שבעיטורים של גרמניה הנאצית, אחר כך הצטרף למפלגה הנאצית, ופעל למענם לקראת פלישת הנאצים לצי'כיה, והעביר להם מידע על הצבא הפולני.

110 שנים אחרי הולדתו, מתכנסת בירושלים קבוצה נכבדה של יהודים, מעלה את זכרו, עולה לקברו הנמצא דווקא כאן, בהר ציון בירושלים. הכיצד?

משום שלאוסקר שינדלר יש פן נוסף באישיותו, אותו פן שאנו מכבדים ומוקירים. אנו מכבדים את חסידי אומות העולם שהציל ממוות 1,200 יהודים שלא חסך כל מאמץ, ונטל על עצמו סיכונים רבים על מנת להציל אותם מעינויים וממוות בידי הנאצים.

אוסקר שינדלר ניצל את כישוריו, קשריו ומעמדו אצל הנאצים כדי להציל את אותם יהודים. הוא עשה זאת במפעל האמייל בתקופת קיום הגטו בקרקוב. לאחר חיסול הגטו והעברת היהודים למחנה הריכוז פלשוב, המשיכו הפועלים היהודים לעבוד במפעלו של שינדלר, ולאחר חיסול פלשוב – העביר את המפעל והיהודים

קברו של אוסקר שינדלר ועליו מאות אבנים שהניחו מוקיריו

מנהגים עתיקים בבית הכנסת הישן

"עתיק הוא הבית, ועתיקים המנהגים שמתפלליו החזיקו ושמרו עליהם במסורת מקודשת מדור לדור. סדר התפילה לא נשתנה בו מאז היווסדו, ומנהגים מחודשים לא הונהגו בו. אחרי התפילה לא נאמרו לא שיר של יום ולא מזמורים אחרים.

במוצאי שבת, אחרי שהבדילו בציבור, היה השמש נותן לכל מתפלל נר קטן לסימן טוב, לפי נוהג קדום מהימים הרחובות לא היו מוארים וסכנה הייתה צפויה להולכים בחשיכה.

בכל יום ויום, לפנות בוקר, היה השמש דופק בפטישו ומעורר את התושבים לתפילת ותיקין בקריאה "קומו יהודים לעבודת הבורא", וכל איש בעמיו היה רואה כבוד לעצמו שהשמש ידפוק במיוחד שלוש פעמים על תריס חלונו. במקרה של מוות בעיר היה השמש דופק רק פעמיים, לסימן אבלות.

אסור היה לשמש לפתוח את שערי בית הכנסת לתפילת שחרית לפני שדפק שלוש דפיקות בדלת, וזה ניתן האות לנשמות המתים, המתכנסות לפי המסורת בכל לילה לתפילת חצות, לעזוב את הבית.

בימי הסליחות היה קורא בוקר בוקר "קומו יהודים לסליחות", ובערב ראש השנה היה מוסיף לכרוז הרגיל נוסח מיוחד: "אבותינו, אברהם, יצחק, יעקב, משה, אהרן, דוד ושלמה, קומו לסליחות הקדושות, קומו, קומו, היהודים עודם בגלות.

לפני יום הכיפורים היה עליו לגשת גם לבית הקברות שעל יד בית הכנסת של הרמ"א ולהוסיף קריאה לגדולי הרבנים השוכנים במקום הזה, לרמ"א, לב"ח, לבעל התוספות יום טוב ולמגלה עמוקות, לקרוא בשמותיהם הפרטיים, ולהוסיף: "קומו להתפלל בעד עם ישראל".

בליל הושענא רבה היו שערי הבית סגורים, ולא היו נעורים בו לאמירת תקון. בליל שמחת תורה היו מפסיקים אחרי שלוש וחצי הקפות, יושבים לארץ עם נרות קטנים ביד, ואומרים בציבור סליחה מיוחדת שחברה לזכר אסון שקרה פעם ליהודי קראקא באותו לילה.

במשך דורות רבים היה הבית הזה ליבה של "עיר היהודים", בו נאספו בני העדה וראשיה לשמוח בחג ומועד, בימי מנוחה ורווחה, ולטכס עצה בשעת פורענויות וגזירות רעות.

בתקופה העתיקה קיימו כאן כל החתונות שבעיר, עד שקבעו את התקנה שזכות זו ניתנת לבית הכנסת שאבי הכלה מתפלל בו, ואם הכלה באה מחוץ לעיר עוברת הזכות לאבי החתן. כרגיל הייתה תערוכת לפידים מלווה את הזוג מבית ההורים עד לבית הכנסת דרך הסימטאות שבחלונותיהן העלו אורות להרבות בשמחה.

גם בליל שמחת תורה עברה תהלוכה עליזה כזאת על פני העיר, בשעה שהוליכו את הרב אב"ד תחת חופה מהודרת להקפות, בליווי לפידים ושירים, עד לשערי בית הכנסת הישן. אולם בפנים בית הכנסת חדלו השירים, בהתאם לתקנה עתיקה לזכר הפרעות שקרו בלילה הזה.

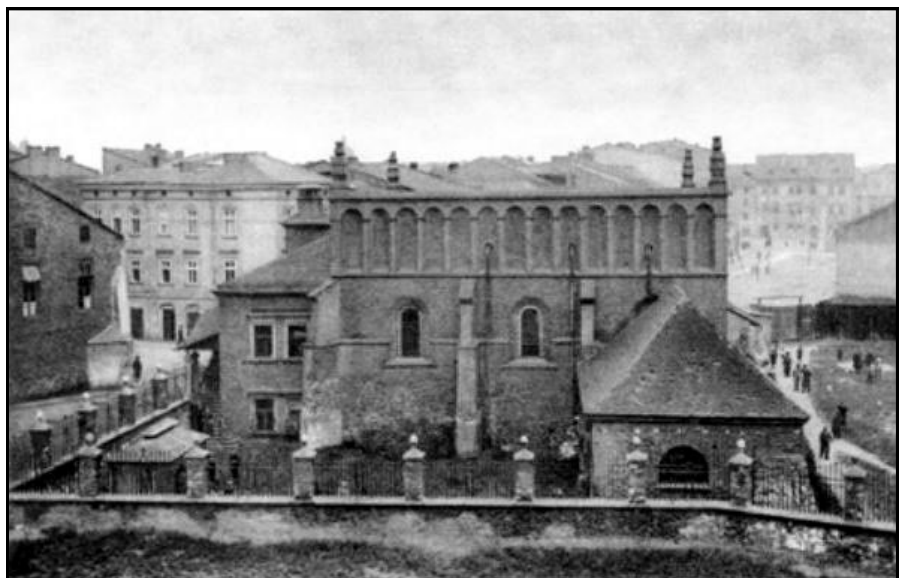
שמחה דומה, שהשתתפו בה כל בני העיר, התקיימה גם בעת בחירת רב חדש וכניסתו לתפקיד. שלושה שמישים גבוהים היו הולכים לפניו תחת החופה, ולפידים בידיהם, הקהל מריע לכבודו, עד לבית הכנסת העתיק בו היה מתייצב לפני העדה, ודורש את דרשתו הראשונה. גם האישור הרשמי של הרב הוכרז בפומבי בבית הוועד שעל יד בית כנסת זה.

כאן התקיימו גם תפילות והודיות לגלי מאורעות חשובים בחיי המדינה. בקיץ שנת שע"ו (1616) הורו רבני קראקא להזכיר בתפילה במשך שבוע ימים "ותן טל ומטר לברכה", בגלל הבצורת שפקדה אז את הארץ ורעב כבד היה צפוי לתושביה. מקרה דומה קרה שוב בקיץ שנת שפ"א (1621), בימיו של מגלה עמוקות, והרב מנחם מנדל בכרך חיבר אז תפילה מיוחדת שנאמרה בבית כנסת זה.

בית כנסת העתיק נשאר המרכזי והראשי גם אחרי שנבנו בקזימיניז' יתר בתי הכנסת המפוארים והוא שמר על "יחוסיו" ועל מנהגיו מראשית היווסדו ועד חיסולו על ידי הנאצים.

מסורת הייתה רווחת בין התושבים, שרבנו אשר (הרא"ש) ז"ל עבר פעם בקראקא, לפדיון שבויים, והתפלל בבית הזה. משום כך ראו כל רבני העיר, ראשי ישיבותיה וחשוביה, זכות וכבוד לעצמם להתפלל במקום הזה, ולדרוש מעל הבימה העתיקה הזאת. [...]

בתקנון מיוחד נקבעו לא רק מנהגי בית הכנסת, אלא גם סדר חלוקת המצוות ל"חיובים" ומכירתם למתפללים. עליה לתורה "לשלישי" צמודה הייתה לכהונת הרב אב"ד, ו"רביעי" – לראש הישיבה. אחד ממשורות הכבוד שעבר למכירה במחיר גבוה היה התואר "סגן", שתפקידו היה לעמוד ליד שולחן הקריאה ולהורות לשמש למי לקרוא לעלות לתורה. אולם, קרו מקרים שהסגן שינה את הנוהג על דעת עצמו, ומשום כך הותקנה בשנת שצ"ב (1632) תקנה מיוחדת. [...]

צילום של בית הכנסת הישן על גבי גליה משנת 1913

יהודה לייב ביאלר:
קראקא – עיר סגולה

"אנו באנו ארצה לבנות ולהבנות בה" - זופיה ז"ל ועמי פמפר

לזכרו של אבי, ויקטור פמפר הי"ד, 1914-1943

מעט מאד אני יודע על אבי ויקטור פמפר, בנם של סיני פמפר ואלאונורה לבית קרומהולץ. ידוע לי שלמד משפטים באוניברסיטה היגלונית, אך לא השלים את לימודיו, ופנה לעסוק בציד לרופאי שיניים. שני אחיו הצעירים, שמואל ונתן היו ספורטאים ב"מכבי" קרקוב ואבי היה חובב ספורט חורף, ופעיל בהנהלת קבוצת הוקי קרח של הקבוצה.

לאחר פלישת הגרמנים ברחו סבתי, אבי, אחותו וארבעת אחיו, מזרחה ללבוב, שם נפגשו הורי, התאהבו והתחתנו. נתן, האח הצעיר הוגלה עוד ב-1940 לסיביר, והוא היחיד ששרד מכל משפחתו של אבי.

ביוני 1941 נכבשה לבוב על ידי הגרמנים, והזוג הצעיר, מצוייד ב"מראה טוב" ובתעודות מזוייפות, עוברים לפרברי וורשה, שם ממשיך אבי לעסוק באספקת ציוד לרופאי שיניים.

בספטמבר 1943, אבי ואחיו שמואל שהצטרף לזוג בוורשה, נתפסו ברכבת בלגיונוב, ונרצחו ביער קרוב.

עברו כבר למעלה מ-60 שנים מאז דרכו רגליה של אמי ז"ל ורגלי, בדצמבר 1957, על אדמת הקודש בנמל חיפה. אז לא שיערתי כי אעביר 45 שנות עבודה בבניין משרדים של חברת צים, הממוקם מרחק של כ-700 מטר מהמקום בו דרכו רגליי לראשונה על אדמת הארץ.

ביום אביבי בשנת 1957, לדירת החדר שלנו בעיר וורוצלאב הגיע דבר דאר רשום, ובו הודעה כי אושרה בקשתה של אמי להגר ל...ברה"מ! אמי כמעט התעלפה. "רק זה עוד חסר לי", אמרה "לנסוע לרוסיה". מיד נסעה לוורשה כדי לטפל בטעות הנוראה שהביא הדוור.

תשע שנים חיכינו אנו, שני ניצולי שואה, כדי לקבל אישור היציאה המיוחל לישראל, מ-1948 ועד 1957, לאחר ששנתיים קודם לכן כשל נסיון שלנו לעזוב את פולין בסיוע ארגון "הבריחה" דרך מה שקרוי היה אז "הגבול הירוק" – המזוודה שלנו, ובה כל רכושנו, התפרקה בתחנת המעבר בין שתי רכבות, בדמביצה, וכך קרה שאחרנו את רכבת ההמשך למקום המפגש עם המדריך, ונאלצנו להמתין עוד ועוד עד לעזיבתנו את פולין.

מנמל חיפה הועברנו למעברת אסבסטונים בכפר בדואי בוסמת טבעון. דצמבר 1957 היה גשום במיוחד. עשינו שם הרבה אימוני הליכה בבוץ של אדמת הקודש. קיבלנו "ווילת אסבסט" רק לשנינו - בלי חשמל, בלי מים ובלי שירותים. כאן לא חיכתה לנו משפחה. הבודדים ששרדו את השואה נותרו מאחור בפולין, "נבוא אחרים", אמרו לנו, וקיימו רק 12 שנים מאוחר יותר.

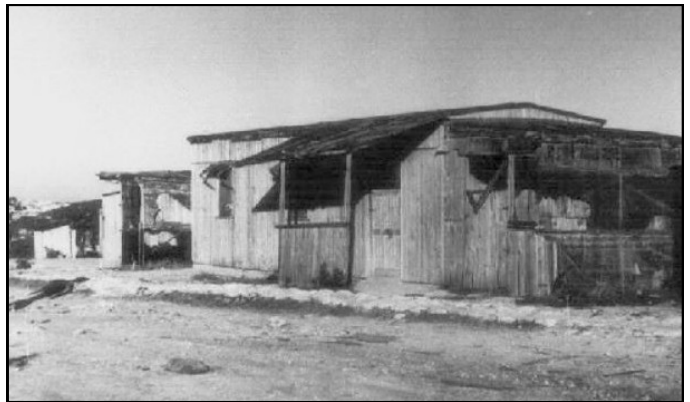
מצבנו לא היה קל. אמי כמעט נשברה נפשית. עודדתי אותה בטעון שעכשיו מצפים לנו רק דברים טובים יותר,

כי הגרוע מכל כבר יש לנו! ואכן כך היה. אמי החלה ללמוד עברית באולפן ושם פגשה באדם נפלא, שלימים היה הסבא יוסף האהוב של הילדים שלי. אני הלכתי ללמוד ישראליות בקיבוץ גן שמואל - "טירונות חובה" לכל עולה חדש שרוצה להיות ישראלי בשני צעדים.

מטבעון עברנו לקרית חיים. שם, בזכות האופניים שקיבלתי כמתנת פרידה מדודי (אופניים היו אז יקרות ערך, כמכונית למבורגיני היום) הכרתי את רעייתי. זו שלצידי כבר 55 שנים. תהליך ההתאקלמות לא היה פשוט. היו געגועים לשם, למקום ממנו באנו, למשפחה הקטנה שנותרה שם במקום, לחברים, לשפה, לתרבות, לנוף, להכל. הגיעו אלי עתונים מפולין, ואפילו תכניות רדיו מפולין הרחוקה הצלחתי לקלוט בזכות האנטנה שהצבתי על גג הבית בו גרנו.

מסתבר שהזמן, כן הזמן, מרפא כל געגוע. ממרום שישים השנים של חיי בישראל, אני, היתום מאב מגיל צעיר, ניצול השואה, מסתכל בגאווה על ארצנו הטובה, ארץ הצבי היפה, ואומר בליבי - ולכל שרצה לשמוע - אשרי, אשרי שכך הוליד אותי הגורל. עברו ששים שנים, ולנו כבר שני דורות של צברים, והנכד הבכור יתגייס לצה"ל בעוד כשנה. זכינו.

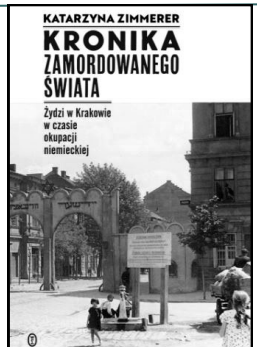
עמי פמפר

צריפי המעברה בטבעון

"Kronika zamordowanego świata Żydzi w Krakowie w czasie okupacji niemieckiej"

כרוניקה של העולם שנרצח, יהודי קרקוב בזמן הכיבוש הגרמני - ספרה החדש של קת'רינה צימרר (Zimmerer) שראה אור בסוף שנת 2017, מתאר את חייה של הקהילה היהודית בקרקוב בשנים 1939-1945. הספר מבוסס על ספרי זיכרונות, יומנים, שיחות, עיתונות, מסמכים ותצלומים. בתצלום שעל עטיפת הספר נראית ילדה בשמלה פרחונית בהירה, שיערה קלוע בצמות, ליד משאבת המים יושב ילד בחולצה לבנה ומימין - עגלה עמוסה. ברקע משמאל - שער הגטו עם כתובת באותיות עבריות ובמגן דוד. מאחורי השער עצים ורחוב כמעט ריק. שקט ושלווה. התמונה צולמה על ידי קצין גרמני ביוני 1942, מספר ימים לאחר גירוש אלפי יהודים אל תאי הגזים במחנה ההשמדה בלז'ץ. האם הילדים שבצילום ידעו מה מתרחש מאחורי שער הגטו?

ועידת התביעות CONFERENCE ON JEWISH MATERIAL CLAIMS AGAINST GERMANY, INC.

Website: www.claimscon.co.il • דרך חברון 101, ירושלים 93480 • טל': 02-6712711 • פקס: 02-6712731

Beit Ha'umot, 101 Derech Hevron, Jerusalem 93480 • redisrael@claimscon.org

